

Når tavshed taler

– om naturæstetik og TV-debat

Henrik Juel

Kan en hval argumentere? Umiddelbart synes man at svaret må være nej. Det virker absurd at forestille sig en hval komme med et indlæg på en havbiologisk kongres. Nok er hvaler intelligente og i stand til at kommunikere indbyrdes, men det er ikke det samme som at kunne beherske begrebslig logik eller den form for argumentation, som vi mennesker plejer at anerkende i den offentlige debat. Vi mennesker argumenterer med hinanden om naturen. Eller vi argumenterer om noget andet, men bruger naturen og det naturlige som argument.

Argumentation kan være knyttet til kropsudtryk eller til filmiske virkemidler eller til verbalsproget eller til helt andre udtryk: hovedsagen er at udtrykket gør indtryk og overbeviser os. Passet ind i den rette filmkontekst kan en slow-motion sekvens af en hvalhales slag i luften blive udtryksfuld og et vægtigt indlæg i en debat eller en del af en kulturel bevidsthed. Her er det ikke hvalen, men film- og TV-producenten, som fremfører et indlæg om et emne, og det giver mening for os, fordi der findes hvaler, og fordi synet af dem via billederne i en eller anden forstand »siger« os noget. Men det er ikke kun den medieformidlede natur, som kan optræde for os på en måde, så vi føler os berørt, påvirket, eller måske styrket i vores meninger, holdninger og handlinger. Naturscenerier kan af og til opfattes som udtryksfulde. På det æstetiske niveau sker det, at en hval eller noget andet i naturen taler til os og bliver nærværende, måske som en slags argument. Ganske vist taler og argumenterer naturen ikke »rigtigt« – ikke i vores sprog og ikke i vores logik. Men måske er det, fordi naturens stærkeste argumenter først lyder, når tavsheden taler?

Jeg skal i det følgende gennemgå nogle af de forskellige niveauer af naturargumentation, som lader sig udskille ved at tage et konkret TV-program om en hvalfangstdebat som eksempel.

Natur-TV og miljø-debat

»Hval-krigen« blev vist i DR-TV den 2. december 1993 og er et eksempel på den nye type natur- og miljødebatterende programmer, som fremhæver aktuelle strids spørgsmål vedrørende det problematiske forhold mellem menneske og natur. Denne form for natur-TV adskiller sig fra de mere traditionelle programmer, som primært synes at ville interessere og underholde ved at beskrive og dramatisere en

En krumbøjet mand og hans moderne våben.

idyllisk-eksotisk natur, som tematisk abstraheres fra civilisation og prosaiske emner som teknologi og miljøpolitik.

Det her valgte eksempel er produceret som et »dokumentar«-program af *DR-Derude* i 1993, med materialelån fra *Motlys NRK*. Udgangspunktet er, som det fremgår af annoncering af programmet og af speaken, at Norges regering trods internationale protester har givet tilladelse til en kvotebegrænset genoptagelse af fangsten af vågehvaler. Programmet lader så forskellige aktører i konflikten komme til orde og til syne: Hvalfangere, miljøaktivister og politikere argumenterer, og vi ser optagelser fra en hvalfangst.

Holdningerne synes at stå skarpt over for hinanden. Argumenter og harpuner skydes af, speaken taler om en »hvalkrig« og om »hysteri« og om, at det »handler om følelser«. Programmet selv er med til at ophede dramatikken og polemikken, bl.a ved sin hårde krydsklipning – og synes samtidig at ville overholde den lunkne dokumentar-konvention om ikke at tage stilling for eller imod nogen af parterne. Men uanset dette fungerer programmet altså på et overordnet niveau som et holdningsbearbejdende indlæg, idet det tematiserer miljøspørgsmål som aktuelle, dramatiske, vigtige og vanskelige. Hvalfangst-konflikten får mediebevågenhed, aktørerne tvinges til at forsøge at retfærdiggøre deres holdninger, og offentligheden

får endnu en problematisk sag serveret. Forstået som kommunikation om natur og politik er programmet aktivt handlende (performativt), det virker og agerer ud af og ind i en social kontekst. Dokumentarprogrammer gør noget – også selv om de kaldes for alsidigt oplysende, beskrivende eller objektive »fakta«-programmer.

Det logiske niveau

Programmet indeholder en del verbalsproglige argumenter, som umiddelbart virker klare og velformulerede, men som for en nærmere logisk analyse viser sig at være af ufuldstændig (elliptisk, enthymemisk) karakter. Dette er ofte tilfældet når det drejer sig om praktisk argumentation: kun en enkelt eller nogle få af præmisserne behøver man fremføre, resten er underforstået. Eller man springer fra ufuldstændige præmisser til konklusionen, eller omvendt. For eksempel siger en fisker i begyndelsen af programmet:

Vi er nødt til at have lov til at udnytte ressourcerne. Ellers har vi ikke noget at leve af. Vi har kun havet at leve af. (Jeg citerer fra de danske undertekster.)

Her kommer konklusionen faktisk først og samtidig underforstås en præmis, som må sige noget i retning af, at fiskerne ikke skal dø, men have noget at leve af. Det ville nok føles som unødigt pedanteri, og altså retorisk uheldigt, hvis alt tilhører til den logisk korrekte struktur skulle udtales.

I almindelig praktisk argumentation, og faktisk også i det meste af den videnskabelige og filosofisk teoretiske argumentation, udelades det indlysende, det være sig konklusioner eller præmisser. Og det kan ikke kaldes fejl. Men et af interessefelterne for en nøjere argumentationsanalyse bliver naturligvis at fremdrage de logisk set manglende led. Og så viser det sig hurtigt, at der ikke altid er enighed om, hvad det er, der er underforstået eller forudsat som indlysende. Problemet er ikke, hvordan logikkens mekanik fungerer, men om den sag, som diskuteres, er eller kan bringes på logisk form.

Et eksempel kunne være samme fiskers udsagn i slutningen af programmet: »Men vi mener, at fornuften bør råde«. Tydeligvis et argument, som er led i en ufuldstændigt fremstillet logisk slutning, spørgsmålet er bare hvilken? Her er de uudtalte præmisser uklare, ikke mindst fordi det anvendte nøglebegreb »fornuften« er så uldent (polysemisk og polyvalent). Begrebsmæssig flertydighed er noget, som en logisk analyse gerne vil have helt entydig kontrol med – begrebsmæssig flygtighed eller flydende begreber er nemlig en uting for den klassiske logik. Prisen for en sådan entydighed, de klare og distinkte begreber og dermed den stringente fastlæggelse af betydning, er blot, at betydningen synes at blive svagere og sygere, jo mere den bliver bundet og slået fast.

At hævde, at fornuften bør råde, ser ud som et sikkert argument, på kanten af det logisk tomme og platte (en tautologi). For begrebet fornuft har en karakter, som gør det vanskeligt at sige, om der her primært er tale om et underforstået logisk ræsonnement eller om en retorisk gestus. Bliver der med et sådant udsagn appelleret til

vores forstand (logos) eller til vores normer (ethos) eller måske til vores følelser (pathos)? Det samme gør sig gældende med begrebet natur. Programmets fisker er tydeligt irriteret over hval-hysteriet og forsøger derfor at gøre hvalfangsten »naturlig« ved at henvise til at

Det er vel kun ret og rimeligt, at vi kan tage på fangst igen og leve af havet. Det har vi gjort i generationer. Hvorfor skulle det være slut nu?

Også en fisker/tilskuer på havnen argumenterer på lignende vis:

Hvis det drejer sig om hvaler, så er det jo dyr, som har formeret sig lige siden verden blev skabt, så jeg forstår ikke noget af det her.

Selv om det er alt, hvad denne mand siger i programmet, og selv om han ikke nævner ordet natur, så bliver det klart til et indlæg for det »naturlige« ved hvalfangst, eller for at hvalfangst er en del af naturens orden. Det er et udtalt begreb om det naturlige som her fremføres, i øvrigt i en tydelig alliance med det socialt konservative: sådan som det længe har været, sådan er det godt, og sådan skal det blive ved med at være. Det er en logisk noget tvivlsom, men retorisk meget virksom henvisning til det agtværdige gamle (argumentum ad verecundiam).

Forskellen på en logisk korrekt argumentation og en ulogisk argumentation er ikke den samme som forskellen på argumenter af videnskabelig saglig type og argumenter af følelsesmæssig eller usaglig karakter. Især speaken i TV-programmet lægger op til en modsætning mellem det videnskabelige (hvad havbiologerne er enige om) og det følelsesmæssige (lægfolks reaktioner imod hvaldrab), men også en del af aktørerne synes at tænke og tale i en (tvivlsom) modsætning mellem det saglige eller fornuftige på den ene side og det følelsesmæssige eller emotionelle på den anden side. Argumentationsanalytisk må det understreges, at der kan argumenteres lige så logisk med udsagn og begreber, der relaterer sig til følelser, som med udsagn og begreber, der relaterer sig til videnskab eller økonomi. Det logiske er et spørgsmål om argumentets form eller struktur, ikke om dets stof eller indhold eller oprindelse. Og derfor kan man heller ikke sige, at TV-programmer, som betjener sig af billeder og lyde og musik, af den grund argumenterer på en mere ulogisk måde. Men det kan være, at TV-programmets virkemidler ikke alle lige let lader sig oversætte eller reducere til kendte logiske former.

Det retoriske niveau

Det bliver aldrig »logik« i nogen stringent betydning, men vil altid være et retorisk kneb af den mere tarvelige men meget almindelige art, at kalde modstanderens argumentation for følelsesmæssig (og evt. »ulogisk«) og ens egen for saglig og videnskabelig. Selvsagt er henvisningen til havbiologiske oplysninger om vågehvalernes antal ikke i sig selv et argument for nogetsomhelst. For at blive et argument med praktisk betydning skal det kobles med andre præmisser, som er mere »værdi-

Hvalerne synes at svømme så fredeligt.

betonede« eller »følelsesfulde« – omend sådant ofte er underforstået, f.eks. »når der er mange hvaler må (*føler jeg*) man godt slå nogle ihjel« eller »hvorfor må jeg (*stakkels fattige familiefar*) ikke fortsætte mit fædrenerhverv, når der nu er mange vågehvaler«.

Heller ikke en argumentation, som ville hævde, at det netop for bæredygtighedens og for hvalbestandens egen skyld er ønskeligt at hjælpe flokken af med de svageste individer, undgår at referere til mere end det strengt videnskabelige. For hvorfor hjælpe? Hvorfor ønskeligt? Eller hvorfor bæredygtighed?

En talsmand for Norges udenrigsministerium optræder i programmet som tilhænger af hvalfangst og vil gerne imødegå modstandernes argumenter. Så han prøver også det klassiske kneb med at kalde dem for følelsesmæssige. Men straks rammes han af noget, der ligner et sandhedsglimt om argumentation og politisk realitet:

Det ville være slemt, hvis vi skulle opgive et princip på grund af pres fra folk, som handler følelsesmæssigt. Men samtidig er vi klar over, at netop det er vort store problem. (Karsten Klepshvik, udenrigsministeriet, Norge).

For embedsmænd og politikere er det jo et godt demokratisk princip netop at tage hensyn til det, som folk for alvor føler noget for. Og heller ikke hvalfangernes interesse for eget erhverv og indtjening bunder i forstand og logik, men igen i holdninger og følelser.

Har man en smule menneskekundskab bliver det i øvrigt tydeligt, at netop debatorer, som fremhæver egen saglighed og videnskabelighed over for modstandernes mere utilregnelige »følelser«, ofte selv er tydeligt mærket (endog ofte i kropssproget) af angst, nemlig en angst for at skulle vove sig ud over det fagligt eller teknisk velkendte og konventionelle for at tage stilling til mere omfattende eller grundliggende spørgsmål om værdier, kvalitet og holdninger. Den krampagtige vrede eller hoveren over for andres »følelser« bundet i en egen indre usikkerhed og misundelse (ressentiment), hvilket jo selv hører til de mere lyssky følelser.

Når jeg her opererer med logik og retorik som to forskellige niveauer, vil jeg ikke dermed udtrykke en værdighedsforskel. Der er tale om forskellige synsvinkler på argumentation, som snarere supplerer hinanden end konkurrerer. Videnskabshistorisk er forholdet mellem logik (eller dialektik) og retorik ganske kompliceret, men tager man udgangspunkt i en traditionel og noget snæver, dagligsproglig opfattelse af retorik som værdiladede udtryk og forførende tale, så er der flere klare eksempler i programmet »Hval-krigen«. Nogle taler om at »myrde« og »dræbe« hvaler, andre om at »fange« og »høste« på havet. Ordvalget fremviser forskellige holdninger og horisonter.

Et af de velkendte »retoriske kneb« er at gå efter personen i stedet for sagen i en diskussion. I en scene fra havnekajen gennemfører en fiskeskipper et udsøgt verbalt personangreb på en lokal repræsentant for Greenpeace; efter konteksten at dømme leder hun en demonstration imod hvalfangerne. Men så siger skipper:

Det har jo ikke noget med Greenpeace at gøre. Du har ødelagt organisationen. Det har du gjort ... Der står mange her. De fleste har fået afsmag for miljøbeskyttelse, sådan som du kører det. Det er os hvalfangere, der kunne repræsentere Greenpeace... Hvem af os to har størst interesse i, at der stadig er hvaler? Du får løn, endda for at demonstrere. Vi skal leve af naturen.

Klart nok en tackling efter personen mere end bolden (argumentum ad hominem), men kraftfuld, snedig og effektiv. Modparten stilles i et meget dårligt lys: hun ødelægger sin egen organisation, opnår ikke det, hun siger, hun kæmper for, hun gør det i øvrigt nok kun for pengenes skyld. Samtidig får fiskeskipperen »drejet bordet« med et velkendt argumentationsfif: Hvalfangerne er de sande miljøbeskyttere, de er på naturens side. At leve af naturen, som hvalfangerne gør, bliver i denne kontekst mere ægte, naturligt, ærligt og mindre økonomisk egoistisk end miljødemonstranternes løn- og levevis.

Betragtes optrinnet isoleret og rent sprogligt, ser fiskeskipperen ud til at »vinde« debatten på havnen. I hans slutbemærkning om, at fiskerne skal leve af naturen, – hvilket underforstået ikke er så bekvemt som blot at hæve sin løn som organisationsansat – ligger også et klassisk retorisk kneb (argumentum ad misericordiam): jeg er en fattig, hårdtarbejdende stakkel, udleveret til naturens og kvoteordningernes lunefulde nåde, og derfor gælder mine argumenter mere end dine!

Den verbale retoriks vifte af mulige argumentationsformer er imidlertid ikke begrænset til de almindeligt kendte »forskønnelser« af sproget eller »usaglige tricks«, som i øvrigt ikke altid er så usaglige. Listen over retoriske fif er åben, og den er

åben for såvel gode som dårlige hensigter, oplysning såvel som demagogi – og hvor man selv stiller sig er ikke altid indlysende. »Hval-krigen« rummer i øvrigt et veldrejet retorisk eksempel på at den omtalte modstilling mellem følelser og videnskab også kan sendes retur i en ny version, idet en Greenpeace-tilhænger erklærer:

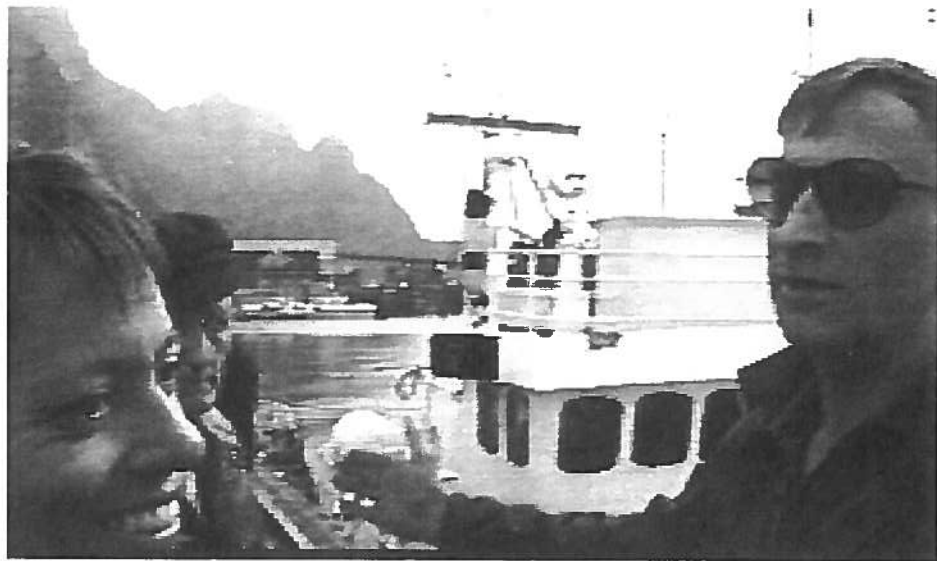
Kommerciel hvalfangst har været præget af grådighed, og videnskaben har ikke kunnet håndtere truslen mod hvalerne.

Her bliver de forretningsmæssige interesser, som plejer at fremstille sig selv som fornuftige, sammenstillet med en belastende affekt, grådighed, som er en af de traditionelle dødssynder, og videnskaben hives ud af sin neutralitet og betragtes som part i sagen, men som en sørgeligt svag part.

Personlighedens retorik

Den førømtalte polemisk dygtige fiskeskipper har imidlertid noget andet imod sig, som også ofte forbindes med en »retorisk« betragtning: han bærer mørke solbriller, og hans kropsudtryk er aggressivt nedladende, hvilket gør ham noget fordækt, utilnærmelig, måske for overlegen til at virke rigtig sympatisk. Hans udseende og udstråling kommer således noget i strid med hans verbale argumentation. Den verbalt nedgjorte demonstrant når ikke rigtigt at komme til orde her – men det er måske hendes bedste modspil.

Det retoriske niveau omfatter altså mere end det rent begrebsligt (diskursivt) argumentatoriske, som kan gengives i en symbolsk notation eller blot skriftligt. Fi-

To meget forskellige ansigtsudtryk, som kommenterer hinanden.

skeskipperens betoning, timing og stilsans er vigtige ingredienser, hans fremtoning for øre og øje vurderes kvalitativt, hvadenten vi vil det eller ej, det er næppe muligt at opretholde et uberørt røntgenblik, som kun ser den logiske struktur i hans udsagn. Og det ville næppe heller være ønskeligt, miljøspørgsmål overlades af gode grunde ikke til logikere -ikke fordi de ville træffe dårligere beslutninger, men fordi de opererer i en anden sfære, som ikke er beslutningernes.

For en pragmatisk analyse af et TV-program er det oplagt at skelne mellem de retoriske træk, som knytter sig til det sproglige (som igen kan opdeles i det mundtlige og det skriftlige), og de retoriske træk, som knytter sig til personerne og deres fremtræden (og her ser vi endnu ikke på den specifikt filmiske retorik).

Den personlige fremtoning er en vigtig del af den klassiske retorik – og en del heraf går umiddelbart videre til lyd-billedmedierne: om man kan have tillid til og sympati for det sagte, afgøres ofte af, hvordan det siges af hvem. En person kan have karisma eller være nervøst indadvendt, slesk eller hyggelig, og vores vurderende domme falder ofte uvilkårligt og hurtigere end de sagte ord – og vi vurderer ikke altid ens.

I »Hval-krigen« optræder f.eks. den kendte eks-Beatle Paul McCartney, og han fremfører en række argumenter – eller i hvert fald en tale – imod hvalfangsten, men det er primært hans person, hans personlighed og kendthed som er i fokus. Nogle vil givetvis finde det rigtigt, at kunstnere engagerer sig i miljøspørgsmål, andre vil mene, at en halvgammel popmusiker ikke burde blande sig i nordnorsk erhvervsliv, men begge vurderinger relaterer sig mere til, hvem denne mand er, og hvis side han er på, end til, hvad han siger. Og man kan spørge sig selv, om det er den mediekendte person, som promoverer en sag, eller omvendt, og om offentlig debat ikke altid foregår i en uløselig sammenvævning af medier og mediekendte.

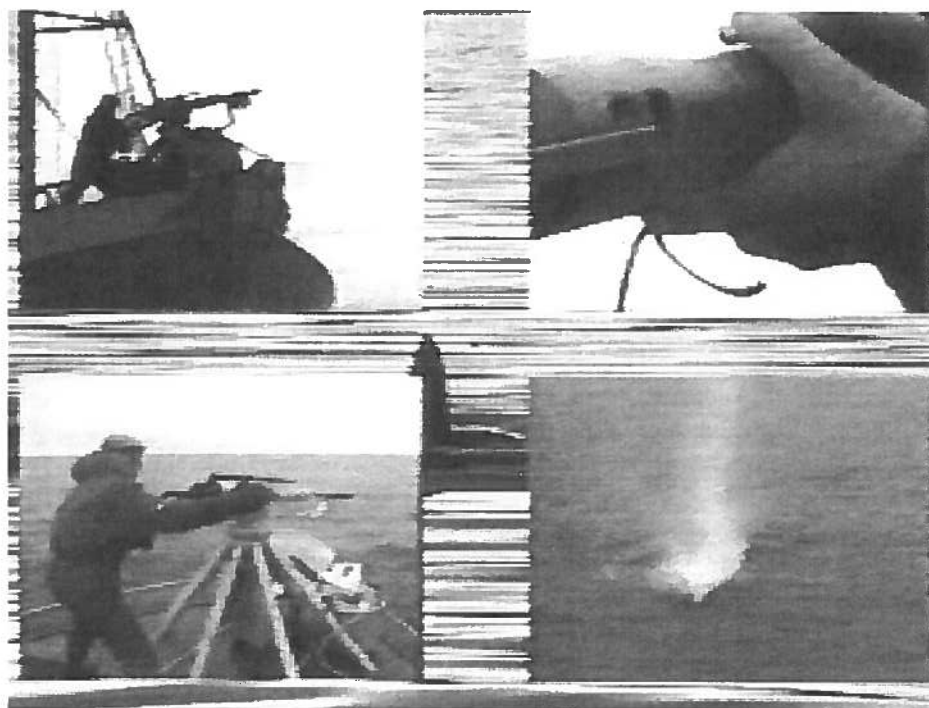
Og endelig må det ikke glemmes, at også de tilsyneladende principielle overvejelser over, om musik og sang rettelig burde adskilles fra hvalfangstpolitik, igen har noget med personlighed og standpunkt at gøre. I TV-programmet ser man på en måde virkeligheden overhale den slags overvejelser: i optagelser fra en partikongres ses bl.a. Gro Harlem Brundtland synge med på en pro-hvalfangst tekst, »We are whaling«, til Rod Stewarts melodi »We are sailing«. Det er en så plat eller dårlig »performance«, at indslaget nok mest af alt understøtter en anden konklusion – f. eks. at Paul McCartney er en bedre entertainer!

Endnu et person-træk må nævnes i forbindelse med dette program, nemlig at personernes køn kommer til at spille en (overraskende) stor rolle. De optrædende hvalfangsttilhængere er mænd (bortset fra Statsministeren), mens modstanderne er både mænd og kvinder, og programmet fremhæver – formodentlig utilsigtet – en kønskonflikt. Vi ser overvejende mandlige betjente fjerne unge kvindelige demonstranter, vi ser de mandlige fiskere krydsklipset med kvindelige Greenpeace-repræsentanter – og nu er vi så på vej over i en analyse af den filmiske montage, som her udgør en slags ufuldstændig (entymemisk) argumentation, hvadenten det er sådan tænkt eller ej. En nærmere analyse vil vise, at også en seksuel symbolik slår hårdt igennem i dette dokumentarprogram.

Den filmiske retorik

Så snart vi begynder at analysere synlige og hørbare træk ved de optrædende debattører, er vi i og for sig allerede på vej over i det specifikt filmiske niveau, omend man kan forestille sig, at dele af TV-programmet i stedet kunne formidles som foredrag, radio eller dias-program. Men et afgjort filmisk argument præsenteres allerede med den indledningssekvens, som følger umiddelbart efter DR-signaturen. Musik, billedvalg og grafik er her føjet sammen i en helhed, som lynhurtigt formidler programmets tema og samtidig, på en diskret men gennemtrængende måde, formidler en holdning:

Først ses et par hvaler svømme stiltfærdigt (slowmotion) i et aften/morgenstille hav, så vokser efter tur fire billedsekvenser frem med detaljer fra en fremadskridende hval-harpunering. De fire indsatte billeder placeres og fryses, så de kommer til at danne et kors eller sigtekorn hen over en af de svømmende hvaler. Musikken er dyster og truende, den når et sørgeligt klimaks samtidig med, at et femte billede trænger sig frem lige midt i korset, vokser og dominerer hele billedfeltet: en harpuneret hval i en blodpøl. Derpå titelskiltet med store bogstaver: Hval-krigen. For den umiddelbare betragtning er der måske ikke så mange »argumenter« i traditionel forstand i denne indledning, men den er ikke desto mindre ganske virksom. Den er både teknisk og æstetisk flot, der er indholdsmæssig dækning i det senere program

Fra indledningssekvensen til »Hvalkrigen«: symbolsk effekt i udnyttelsen af levende billed-i-billed grafikmuligheder.

Giver billedet på samme tid indtryk af følsomhed og saglighed?

for denne indledning, og der anvendes en symbolik, som for en analyse nok viser en kraftig tendens, men som ikke umiddelbart virker skæv eller plat. På godt et halvt minut har et kompliceret indhold her fundet et koncentreret udtryk.

Hen mod slutningen af programmet benyttes et andet filmisk særtræk, som med lidt god vilje endog kan siges at trække på filmhistoriske aner: avantgardefilmens brug af pistolskud mellem forskellige scener får her en konkret aktualisering ved, at den samme harpunerings-scene gentages flere gange som mellemklip i et indlæg om de udenrigspolitiske konsekvenser for Norge. Dette mellemklip fungerer naturligvis som en adskiller (og dækbillede), men er også mere end det: det fungerer som en påtrængende kommentar, et lille indskudt tilråb, som drejer det lige sagte eller viste i en bestemt retning: de skyder og skyder – de skydegale Nordmænd.

Den danske Greenpeace-repræsentant i programmet er en yngre fotogen kvinde – lyst hår, blå øjne, blød, smuk og naturlig – hun sidder på et kontor og taler til os i velbalancerede og velbelyste nærbilleder. Hun krydsklippes ofte med optagelser fra en hvalfangerkutter, som vi (tilsyneladende) følger på en konkret hvaljagt. Billederne fra kutteren er anderledes hårde – udendørslys, redskaber, stål, kolde farver, sammenbidte mænd i overtøj, mere tilfældigt komponerede aktion-billeder. Men der er mere end forskelle i filmstil på spil her.

Den store harpun-kanon i stævnen af skibet er genstand for en del opmærksomhed fra mænd og kamera. Den kan ses som et fallisk våben som rettes mod de svømmende hvaler med de bløde, runde former. Bl.a. på grund af den øvrige kønsfordeling i programmet og på grund af tematiseringen af klicheen fornuft kontra følelser bliver den seksuelle opladning påtrængende. Der er ikke tale om en reklame-

Et pornoblad blander sig pludselig i debatprogrammet om hvaler.

erotisering, snarere bliver hvalfangerne gjort usympatiske via deres fallisk aggressive optræden.

Den symbol-fordærvede analytiker ser muligvis mere af den slags end andre, men jeg tror ikke, der her er tale om en overfortolkning. Et belæg finder jeg i et meget kort indskudt mellembillede, som gemmer sig i en overblænding mellem svømmende hvaler og havnen i Hamburg, hvor en fiskeimportør kommer til orde. Et kulørt blad med en nøgen kvinde på forsiden ses tydeligt, men mellemklippet er meget kort (ca 1 sekund), så det bliver ikke påfaldende. Og skønt Hamburg nok er kendt som »syndens by«, så er det for en analyse vanskeligt at finde dette motiv motiveret i andet end i nævnte seksualiserings-symbolik.

Hvalfangerne, som ellers har fået lov at præsentere en hel del gode argumenter for at bæredygtig hvalfangst igen er mulig, får efterhånden en del blod på hænderne: Den hval, de skyder efter i programmet, rammer de ikke ordentligt, vi følger hvalens kamp for at komme fri af harpunen og mændenes noget rodede jagt. De må skyde den flere gange, vi ser blodet spøjte. Op på dækket og hvalen bliver skåret op og flænset, vi ser knive og blodige kødstykker i nærbilleder over længere tid.

Ud af den blodigt flænsede hvalkrop trækker en fanger en blodig klump – som tilskuer ser man straks, at det er en lille baby-hval. På vej til at holde den op og vise den frem for kameraet og kammeraterne snitter han navlestrengen over med en rutineret bevægelse.

Hvaljægerne er blevet til perverse forbrydere, som dræber og flænser moderhval og baby. Speaken har visse forklarende kommentarer, men billederne slår hårdere end de udtalte ord, de symbolske og associative træk er her de stærkeste argumen-

Der var en unge i hvalens bug.

ter. De filmiske virkemidler forskyder efterhånden vægten i programmet, som bliver et langt argument imod hvaldrab – men hvor man ikke uden en nærmere analyse kan sige, præcis hvor det siges. Det siges nemlig ikke, det vises og sanses.

Det naturæstetiske niveau

Dokumentarprogrammet om hvalfangsten udvælger, redigerer og dramatiserer nogle situationer, som gør indtryk på os, også selv om vi kun ser dem på en lille skærm og hører dem gennem højttalere. Natur, som ikke er trængt sammen og dramatiseret til TV-format, kan muligvis forekomme den medieforvante noget kedelig, langtrukken og ubestemmelig – og i visse tilfælde kan den måske også virke meget fremmedartet, uhåndterlig og angstskabende. Midt i en granskov kan man blive grebet af en underlig stemning, som et sus af noget overnaturligt, også selv om det er højlys dag, og man egentlig gik og var bekymret over terminskontoens tendens til underskud.

I forhold til TV's redigerede, dramatiserede og nogle gange belærende og debatterende naturprogrammer har vores egne naturoplevelser nogle andre kvaliteter: vi er på en anden måde til stede midt i sceneriet, vi kan lugte og føle og bevæge os omkring og interagere med tingene. Oplevelsen af natur kan på den måde være meget omsluttende, omfattende og overvældende, men samtidig kan den også være meget ubestemt og ufortolket. Ingen fotograf eller redaktør eller studievært fortæller os jo, hvad vi skal opleve, oplevelsen og fortolkningen er overladt til et samspil mellem os selv og den givne natur. Nogle gange synes de stemninger, associationer

og anelser, som vi tolker ind i og ud af landskabet, at være variationer over almene kulturelt betingede temaer, som vi har fået ind via opdragelse og uddannelse, fra ting vi har læst eller såmænd set på TV, men andre gange synes naturen at modsætte sig vores selvoptagne (antropocentriske) synsmåde og lyttemåde og at markere sig som noget andet, som et område der står i modsætning til vores meninger og hensigter.

Når det er sommer og bilen går i stå et sted ude på landet, og vi hører en lærke, hvad er det så, vi hører: er det lærken, som synger, eller hævder den retten til sit territorium, eller forsøger den at overdøve trafiklarmen eller at tilkalde en mage, eller priser den Vorherre, eller kan den bare ikke lade være? Lyden af lærken kan udlægges på mange mere eller mindre menneskeliggørende (antropomorfe) måder – og det bliver den, både af digtere og af meningmand. Hvordan lærken selv udlægger sin »sang«, kan vi kun gætte på. Eller det kan være det sjældne syn af et marsvin en forsommerdag på fjorden, eller en udsigt over et efterårslandskab eller et snefnug, som falder på vanten. Sådanne naturoplevelser kan synes som et glimt af noget fortidigt, som et drømmesyn, eller som en anelse om en fremtid eller en ubestemmelig, men væsentlig sandhed. Oplevelsen kan rumme en snert af noget mystisk eller være usædvanlig klar og nøgtern. Vi oplives ved at opleve natur.

Hvad der på denne måde »tiltaler« os i naturen er klart nok ikke formet som argumenter. Det er kun i overført betydning, at naturen har en »stemme«, og det vil være en misforståelse at opfatte menneskets æstetiske forhold til naturen som en form for sproglig, endsige logisk kommunikation. Snarere er der tale om stemninger i betydningen kvalitative oplevelser, som danner en klangbund eller en grundfarvning, som på et andet niveau kan blive til energien i de sprogligt artikulerede argumenter. Æstetiske naturoplevelser har betydning, og det er en af forudsætningerne for at vi kan argumentere meningsfuldt om og med naturbegreber, men naturoplevelserne er ikke udtømt med eller identiske med det, som vi kan formulere i ord.

Naturen gør indtryk, og den gør det ikke hver gang på en regelbundet og disciplineret måde som et objekt for en økonomisk eller videnskabelig eller trafikal interesse. I de æstetiske øjeblikke melder naturen sig som noget andet, som noget mere, som noget menneskeligt ubestemt eller noget bestemt ikke-menneskeligt. Det fascinerende ved naturen er måske netop dette, at den er noget andet: noget andet end vores kultur, vores villa, veje og vilje. Vi vil en masse med naturen, men den vil ikke altid være med. Men dermed har vi ikke hørt naturen udtale et eneste velstruktureret argument, naturen stiller i det hele taget ikke op som diskussionspartner, og man kan ikke ad den vej (via et mystisk kommunikationsfællesskab) konstruere en natur-etik, ligesom man heller ikke kan overføre den filosofiske skole-etik, som er modelleret over menneske-relationer, til også at gælde for naturforholdet. Natur-etik og miljø-etik bliver tom og formel, hvis den bygger på forestillinger om naturen som en samtalepartner, som vi kan tilskrive visse rettigheder på baggrund af »logikken« i den høflige samtale, eller hvis vi opfatter natur som udstyret med de rettigheder, som bør tilskrives en diskussionsmodstander eller en partshaver i en juridisk tvist. Den æstetiske naturerfaring fører ikke automatisk el-

ler via konstruktionsregler til en bestemt natur-etik. Den æstetiske sfære er en anden end den begrebsligt artikulerede, den æstetiske naturoplevelse giver os måske en fornemmelse for noget, blot ikke et bestemt argument om noget. Men uden den æstetiske åbning og oplevelse af natur ville alle naturtargumenterne klinge hult.

Naturargumenterne har en oplevelsesmæssig klangbund i den æstetiske oplevelse af naturen. Og den æstetiske oplevelse af naturen har igen sin klangbund i den sammenhæng, som individet indgår i, og dermed i den kulturelle og sociale historiske kontekst.

For at tage kvalificeret stilling til spørgsmål som jagt på vågehvaler, må man derfor kende mere end strukturen i nogle abstrakte argumenter, man må vurdere konkret og kvalitativt ud fra omfattende sansninger, oplevelser og erfaringer. Man må vove sig ud over de kendte købmandsregnskaber om økonomi og målelige egenskaber. Og det kræver lydhørhed, ikke blot over for partsinteresser eller mediedlægnings, men også over for naturens »stemmer«. Også selv om naturen netop ikke taler vores sprog. Komplexiteten lader sig ikke reducere på forhånd, for så har man allerede taget stilling.

Hvalen taler ikke i bogstavelig forstand og den argumenterer ikke. Den formulerer nok ikke en gang for sig selv spørgsmålet, om den har ret til at leve. Og den dag vil næppe komme, hvor vågehvalerne på et internationalt seminar vil fremlægge en kvotepolitik til regulering af bestanden af hvaler – eller for den sags skyld til regulering af bestanden af mennesker. At argumentere om naturen er menneskers særlige kulturelle og historiske natur.

Litteratur

- Aristoteles. *Retorik*. Århus: Museum Tusculanums Forlag, 1993.
- Jensen, Leif B. *Godt ord igen. Om samtalens forudsætninger og problemer*. København: Teknisk Forlag, 1989.
- Juel, Henrik. *Argumentation*. Filosofivideo 18 min. Eget forlag: »Enten – Eller«, Sødingevej 9, 5750 Ringe.
- Juel, Henrik. *Billeder og Begreber – om filosofi og de moderne lyd- billedmedier*. Roskilde: Kommunikationsuddannelsen, 1990.
- Juel, Henrik. *Tager TV Vejret fra os? Analyse og fortolkning af et TV-indslags form*. (Arbejdsrapport 30). Odense: Humanistisk Forskningscenter, 1993.
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg. *Praktisk Argumentation*. København: Teknisk Forlag, 1987.